

УДК 336.7

Бездітко Ю.М.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Херсонського національного технічного університету

ОЦІНКА РИЗИКУ «ЗАЛЕЖНОГО РОЗВИТКУ» ВІД ПРИСУТНОСТІ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

RISK ASSESSMENT OF «DEPENDENT DEVELOPMENT» AS FOR THE PRESENCE OF FOREIGN CAPITAL IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проведено оцінку ризику «залежного розвитку» в результаті присутності іноземного капіталу в банківській системі України. На кінець третього кварталу 2016 р. жодна з груп банків за країною походження капіталу не могла суттєво впливати на банківську систему України, що свідчить про відсутність на даний момент ризику «залежного розвитку» в банківській системі України.

Ключові слова: банки з іноземним капіталом, показники діяльності банків, індекс Херфіндаля-Хіршмана, ризик «залежного розвитку».

АННОТАЦИЯ

В статье проведена оценка риска «зависимого развития» в результате присутствия иностранного капитала в банковской системе Украины. На конец третьего квартала 2016 г. ни одна из групп банков за странами происхождения капитала не могла существенно влиять на банковскую систему Украины, что свидетельствует об отсутствии в данный момент риска «зависимого развития» банковской системы Украины.

Ключевые слова: банки с иностранным капиталом, показатели деятельности банков, индекс Херфиндаля-Хиршмана, риск «зависимого развития».

ANNOTATION

This article provides the risk assessment of «dependent development» as a result of foreign capital in the banking system of Ukraine. At the end of the third quarter of 2016 none of the groups of banks in the country of origin of capital could make a significant impact on the banking system of Ukraine, indicating the absence of risk of «dependent development» in the banking system of Ukraine at the moment.

Keywords: banks with foreign capital, the performance of banks, Herfindahl-Hirschman index, the risk of «dependent development».

Постановка проблеми. Процес глобалізації є об'єктивним процесом, який базується на економічних законах, дію яких неможливо зупинити. У цьому контексті проникнення іноземного капіталу в національні економіки теж є закономірним процесом, який відбувається в тому числі і шляхом інтеграції іноземного капіталу в банківські системи країн.

Ураховуючи відкритість економіки України, її не можуть оминати інтеграційні процеси, у результаті яких у фінансово-економічну систему можуть бути «імпортовані» з відповідними наслідками як позитивні, так і негативні явища і процеси. Відповідно до таких процесів, адекватною повинна бути і фінансово-економічна політика країни, яка, з одного боку, повинна сприяти залученню в країні всього позитиву,

який притаманний іноземному капіталу, та мінімізувати невідворотні втрати та негативні наслідки, притаманні цьому процесу. При цьому чим оперативнішою буде реакція, спрямована на мінімізацію негативних процесів, тим менш масштабними та болючішими будуть їх наслідки. У цьому контексті надзвичайно важливим є визначення кількісних та якісних показників, які характеризують ступінь впливу іноземного капіталу на банківську систему України.

Серед основних можливих негативних наслідків проникнення іноземного капіталу в банківську систему України виділяють ризик так званого «залежного розвитку», під яким розуміють утрату державних регулюючих органів України, і передусім Національного банку, можливості формувати та реалізовувати власну грошово-кредитну політику. У цьому контексті надзвичайно важливим є оцінка впливу банків з іноземним капіталом на функціонування банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переваги та недоліки присутності іноземного капіталу в грошово-кредитній, зокрема банківській, системі України досить детально розглянуто в низці наукових праць. Цим питанням приділяли увагу О. Владимир, В.М. Геєць, Р. Гриценко, В.В. Гірняк, О. Дзюблюк, І.Б. Івасів, Р.В. Корнилюк, В.М. Кочетков, О.К. Прімерова, Т.С. Смовженко та інші науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зауважити, що поряд з об'єктивними, як позитивними, так і негативними факторами, автори приводять низку факторів, які, на нашу думку, нині, в умовах сучасної структури банківської системи України, є чисто суб'єктивними і не відображають реальний стан речей у цих процесах. Окрім того, розглянуті наукові дослідження переважно стосуються теоретичних засад присутності іноземного капіталу, не проводиться оцінка його реального впливу на банківську систему України, у тому числі й кількісна оцінка ризиків, притаманних іноземному капіталу, у вітчизняній банківській системі.

Мета статті полягає в оцінці ризику «залежного розвитку» присутності іноземного капіталу в банківській системі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В оцінці позитивного і негативного впливу іноземного капіталу на грошово-кредитний ринок України в цілому і банківську систему зокрема необхідно виходити з об'єктивної оцінки дії законів ринку, зокрема добросовісної конкуренції, яка є позитивним фактором у стимулюванні підвищення ефективності та якості банківських операцій та послуг. На нашу думку, протекціоністські заходи повинні застосовуватися тільки у разі перенесення негативних чинників на банківську систему України.

О. Дзюблук, О. Владимир [1] та інші науковці [2; 3] до позитивного впливу іноземного капіталу на банківську систему України відносять:

- наповнення вітчизняного валютного ринку ресурсами та зменшення залежності від внутрішньої обмеженості валютних коштів;
- незначне здешевлення вартості валютних ресурсів за умов стабільного валютного курсу та відсутності ажіотажного попиту на іноземну валюту;
- розширення можливостей щодо ефективного розміщення капіталу та масштабів проектного фінансування і прямих іноземних інвестицій;
- встановлення та розширення відносин між національними й іноземними банками, що сприятиме здійсненню швидкого та якісного валютного обслуговування власних і клієнтських інтересів;
- розширення доступу до міжнародних валютних ринків та ринків капіталів;
- удосконалення та розширення спектра виконуваних банками валютних операцій;
- удосконалення організаційних процесів у валютній діяльності: підвищення якості аналізу та прогнозування динаміки розвитку, підвищення якості управління ризиками, впровадження сучасних банківських технологій і міжнародного досвіду здійснення валютних операцій, підвищення стандартів та якості валютного обслуговування, вдосконалення корпоративного управління;
- посилення конкуренції та підвищення ефективності функціонування банківських установ як головних учасників системи валютних відносин;
- розвиток ринкової інфраструктури: розширення суб'єктного та кількісного складу учасників валютного ринку.

Поряд із приведеними чинниками слід відзначити й інші позитивні моменти, притаманні іноземному капіталу в банківській системі України. Зокрема, як зазначає В. Геєць, іноземний банківський капітал не несе тих витрат, які пов'язані з виконанням неформальних обов'язків місцевих банків перед політичними структурами та участю у тінювих механізмах [2].

Можна приводити багато інших чинників, на які позитивно впливає присутність іноземного капіталу в банківській системі України. Однак ми основну увагу присвяtimo оцінці приведених у науковій літературі негативним, часто суб'єктивним чинникам, які, на думку авторів,

справляють негативний вплив на банківську систему приймаючої країни, зокрема України.

Одним з основних чинників негативного впливу іноземного капіталу на банківську систему України приводиться ризик так званого «залежного розвитку», у рамках якого виділяються: втрата економічного суверенітету країни; спотворення кредитної діяльності банківської системи, коли певні сфери економіки України будуть позбавлені кредитів, оскільки керівництво банків з іноземним капіталом основну частку кривих ресурсів спрямовуватимуть у ті галузі економіки, де прибуток і безпека є вищими; цілі діяльності банків з іноземним капіталом можуть не збігатися з національними цілями соціально-економічного розвитку України тощо. Тобто надмірна присутність іноземного капіталу може привести до втрати керованості банківською системою України з боку національних органів державної влади і в першу чергу Національного банку. Як приклад приводиться банківська система Польщі, яка, допустивши іноземні банки на свій ринок (близько 70%), сьогодні визнає ситуацію, в якій найважливіші фінансові, інвестиційні та кредитні рішення приймаються за кордоном й утворюють загрозу суверенності польської економічної політики та незацікавленість у розвитку польської промисловості чи експорту [5].

Необхідно зауважити, що структура власності комерційних банків які функціонують в Україні, у тому числі з іноземним капіталом, часто змінюється, інколи досить радикально. Наприклад, ПАТ «Мегабанк» упродовж 2015 р. п'ять разів змінював структуру власності банку, ПАТ «БТА Банк» за 2016 р. шість разів змінював структуру власності, перетворившись у квітні 2016 р. із банку з українським капіталом, на банк з іноземним капіталом.

Оцінюючи чинник можливої втрати економічного суверенітету України, слід зазначити: незважаючи на те що за період із 01.01.2006 по 01.12.2016 кількість банків з іноземним капіталом змінювалася [6], при цьому змінювалася й їх питома вага в статутному капіталі діючих банків в Україні (табл. 1), жодна з груп банків, урахувуючи їх національну приналежність, не займала таку частку банківського ринку України, яка б свідчила про можливість критичного впливу на функціонування вітчизняної банківської системи.

Зокрема, за розрахунками, приведеними у статті В.Г. Костогриз [3], станом на 01.01.2009 питома вага активів у банках, що контролювалася нерезидентами, становила: Російська Федерація – 19%, Австрія – 15%, Італія – 13%, Франція – 12%, Угорщина – 6%, Швеція та Німеччина – по 5%, інші держави в сукупності – 25%. Використовуючи індекс Херфіндала-Хіршмана, індекс концентрації активів іноземних банків у структурі банківської системи України станом на початок 2009 р. по найбільших банківських групах за національною

приналежністю становив: по банках, підконтрольних Російській Федерації, – 361, по банках, підконтрольних Австрії, – 225, що дуже далеко від критичного значення цього показника, який свідчить про монополізацію ринка – $\text{ІНН} \geq 1800$.

Станом на 01.10.2011 структура активів банків, що контролюються нерезидентами, набула такого вигляду: Російська Федерація – 22%, Австрія – 21%, Кіпр – 19%, Франція – 9%, Нідерланди – 6%, Угорщина – 5%, ФРГ – 4%, Польща – 3%, Швеція – 3%, США – 3%, Велика Британія – 2%, Греція – 1%, Італія – 1%, інші країни – 1%. На цю дату індекс Херфіндала-Хіршмана становив максимум по банках, підконтрольних Російській Федерації, – 484, що також дуже далеко до критичного значення цього індексу.

О. Дзюблюк та О. Владимир [1] приводять дані про структуру капіталу банківської системи України станом на 01.01.2014. За приведеними даними, капітал банків, підконтрольних Російській Федерації, становив 8,86% сукупного капіталу функціонуючих банків в Україні; підконтрольних Кіпру – 5,12%; підконтрольних Нідерландам – 4,01%; Австрії – 3,16%; ФРН – 3,6%; Швеції – 2,25%; Угорщині – 1,63%; Польщі – 1,11%; Франції – 1,52%; Греції – 1,52%; США – 0,43%; Казахстану – 0,42%; Великобританії – 0,23%; Італії – 0,05%; Туреччині – 0,05%; Швейцарії – 0,02%; Грузії – 0,02%; Україні – 64,0%. Таким чином, максимальний індекс Херфіндала-Хіршмана по показнику структури капіталу належить банкам Російської Федерації і становить усього 78,5.

Відповідно до діючого законодавства України, до банків з іноземним капіталом належать банки, в яких частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10% [4]. Відповідно до цього Закону, станом на кінець третього кварталу 2016 р. в Україні було 40 банків з іноземним капіталом зі 101 платоспроможного. Із них 14 банків, де питома вага інвесторів однієї країни становила 100%, 10 банків із капіталом, в якому частка

одного інвестора або групи інвесторів з однієї країни становила менше 100%, але більше 99%. Ще у восьми банках з іноземним капіталом питома вага одного інвестора або групи інвесторів з однієї країни належав контрольний пакет акцій, тобто більше 50%, але менше 99%. У інших восьми банках з іноземним капіталом, які функціонували в Україні на кінець третього кварталу 2016 р., ні одному інвестору не належав контрольний пакет акцій. Географічна структура іноземних власників у комерційних банках України мала такий вигляд (табл. 2)

Розрахунки, приведені в табл. 2, показують, що найбільша кількість банків з іноземним капіталом у банківській системі України належить Російській Федерації. Зокрема, сім комерційних банків із російським капіталом, які в структурі капіталу володіють контрольним пакетом акцій і можуть в одноосібному порядку приймати рішення про діяльність банків, володіють 8,86% загальних активів банківської системи України, 8,73% зобов'язань та 9,86% капіталу банківської системи України.

Слід зауважити, що із семи банків із російським капіталом п'ять належать державним органам Російської Федерації. Зокрема, 99,7% акцій «Промінвестбанку» належить російському Внешнекономбанку, який, своєю чергою, належить уряду Російської Федерації, 99,99% акцій «ВТБ Банка» належить «Банку ВТБ Росії», який, своєю чергою, належить державним установам Російської Федерації: корпорації «Агентство зі страхування вкладів»; Міністерству фінансів Російської Федерації; Федеральному агентству по управлінню державним майном. Водночас 99,98% акцій «БМ Банку» належать «Банку ВТБ Росії» та 100% акцій Сбербанку належить російському Сбербанку, який, своєю чергою, належить Центральному банку Російської Федерації. Крім того 50,00000004% акцій «VS Банка» належать російському Сбербанку. Два інших банка з російським капіталом, в яких контрольний пакет акцій належить резидентам Російської Федерації, належать приватним особам. Російський капітал присутній

Таблиця 1

Показники присутності банків з іноземним капіталом в Україні за 2006–2016 рр.

Показники	Дата											
	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017
Кількість діючих банків	165	170	175	184	182	176	176	176	180	163	117	98
із них: з іноземним капіталом	23	35	47	53	51	55	53	53	49	51	41	39
у т. ч. зі 100% іноземним капіталом	9	13	17	17	18	20	22	22	19	19	17	17
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %			35	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34	32,5	43,3	55,5

ще у трьох банках, які функціонують в Україні, однак власники цього капіталу не володіють контрольними пакетами акцій у цих банках.

Слід відзначити, що, крім російського державного капіталу, у банківській системі України присутній державний капітал ще двох країн. Зокрема 99,91% капіталу «Марфін Банку» належить Міністерству фінансів Республіки Кіпр та 35,7% капіталу «Про Кредит Банку» і 15% капіталу «Мегабанка» належить Федеральному уряду Німеччини. У всіх інших комерційних банках з іноземним капіталом, які функціонують у банківській системі України, присутній лише приватний капітал.

Окрім того, на кінець III кварталу 2016 р. в Україні функціонувало чотири банки, які належали громадянам Ізраїлю, в яких питома вага власного капіталу становила 18,51% сукупного власного капіталу банківської системи України. Вони контролювали 7,46% активів та 5,97% зобов'язань банківської системи України. Капітал резидентів Франції контролював діяльність трьох банків, які в сукупності володіли 4,29% власного капіталу банківської системи України, 5,58% активів, та 5,75% зобов'язань банківської системи України. Резиденти Польщі, Кіпру, Греції та Туреччини контролювали по два банки, однак їх питома вага в капіталі, активах та зобов'язаннях була дуже незначною, оскільки всі ці банки за класифікацією Наці-

онального банку України належать до другої групи банків.

Особливо слід відзначити «Райффайзен Банк Аваль», який належить австрійському капіталу. Він один володів 5,82% від сукупного капіталу, 4,06% активів та 3,82% зобов'язань усієї банківської системи України і, відповідно, був віднесений Національним банком до першої групи банків. Поряд з Австрією, Німеччина, Казахстан, Італія, Нідерланди, Угорщина, США, Ісландія, Великобританія та Швеція також контролювали по одному банку в банківській системі України, однак їх питома вага була вкрай незначною.

Аналіз впливу груп комерційних банків за країнами походження капіталу із застосуванням індексу Херфіндала-Хіршмана показує, що жодна з приведених груп банків не має суттєвого впливу на банківську систему України. Станом на кінець III кварталу 2016 р. індекс найбільшої групи банків, підконтрольних Російській Федерації, у сукупності становив: по власному капіталу – 97,21, по активах – 78,49, по зобов'язаннях – 77,08, що значно нижче допустимого показника 1 800. Така ситуація свідчить про поки що відсутність умов для виникнення ризику «залежного розвитку» банківської системи України.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що за пері-

Таблиця 2

Показники географічної структури найбільших груп комерційних банків з іноземним капіталом у банківській системі України станом на кінець III кварталу 2016 р.

Показник	Росія	Ізраїль	Польща	Франція	Кіпр	Туреччина	Греція
Кількість банків	7	4	2	3	2	2	2
Всього активів	112 936 329	95 074 844	13 049 614	71 117 123	5 014 753	2 929 918	8 344 702
% у загальних активах банківської системи	8,86%	7,46%	1,02%	5,58%	0,39%	0,23%	0,65%
Всього зобов'язань	98 040 862	67 108 481	11 730 950	64 636 637	3 927 508	2 266 425	6 983 858
% у загальних зобов'язаннях банківської системи	8,73%	5,97%	1,04%	5,75%	0,35%	0,20%	0,62%
Власний капітал	14 895 466	27 966 362	1 318 664	6 480 486	1 087 245	663 492	1 360 844
% у загальних активах банківської системи	9,86%	18,51%	0,87%	4,29%	0,72%	0,44%	0,90%
Показник	Австрія	Казахстан	Італія	Нідерланди	Угорщина	США	Ісландія
Кількість банків	1	1	1	1	1	1	1
Всього активів	51 673 557	2 497 147	5 081 509	17 646 061	23 701 123	19 993 683	1 418 515
% у загальних активах банківської системи	4,06%	0,20%	0,40%	1,38%	1,86%	1,57%	0,11%
Всього зобов'язань	42 881 509	822 341	3 506 633	14 048 115	21 182 215	18 221 860	1 289 951
% у загальних зобов'язаннях банківської системи	3,82%	0,07%	0,31%	1,25%	1,89%	1,62%	0,11%
Власний капітал	8 792 047	1 674 805	1 574 876	3 597 946	2 518 908	1 771 824	128 564
% у загальних активах банківської системи	5,82%	1,11%	1,04%	2,38%	1,67%	1,17%	0,09%

Джерело: розраховано автором за даними Національного банку України

од із 2006 по 2016 р. кількість банків з іноземним капіталом у банківській системі України коливалася від 23 банків у 2006 р. до 55 банків у 2011 р. При цьому приблизно аналогічно коливалася і кількість банків із 100% іноземним капіталом, із 9 у 2006 р. до 22 у 2012 р.

За досліджуваний період найбільша кількість банків з іноземним капіталом належала Російській Федерації, при цьому капітал цих банків переважно належав органам державної влади. Однак як група банків, підконтрольних Російській Федерації, так і групи банків та окремі банки, підконтрольні іншим країнам, не можуть справляти значного впливу на банківську систему України, про що свідчить низький показник індексу Херфіндаля-Хіршмана, і в банківській системі України поки що відсутні ризики «залежного розвитку».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дзюблюк О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків / О. Дзюблюк, О. Владимир // Вісник НБУ. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbu.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
2. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України / В. Геєць // Дзеркало тижня. Україна. – 2006. – № 26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/inozemniy_kapital_u_bankivskiy_sistemi_ukrayini.html.
3. Костогриз В.Г. Іноземний капітал в банківській системі України: сучасна проблематика / В.Г. Костогриз // Фінансовий простір. – 2012. – № 2(6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1202/12kvgfci.pdf>.
4. Закон України «Про банки та банківську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
5. Гірняк В.В. Іноземний капітал банків України: ризики та можливості / В.В. Гірняк // Інноваційна економіка. – 2014. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=inek_2014_5_51.
6. Показники банківської системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.